NAMN OCH BYGD

TIDSKRIFT FÖR NORDISK ORTNAMNSFORSKNING

UNDER MEDVERKAN AV

VIBEKE DALBERG, LARS-ERIK EDLUND, LENNART ELMEVIK, LARS HULDÉN, BENT JØRGENSEN, EERO KIVINIEMI, ALLAN ROSTVIK, KARL INGE SANDRED, TOM SCHMIDT, INGE SÆRHEIM

UTGIVEN AV

SVANTE STRANDBERG

REDAKTIONSSEKRETERARE

STAFFAN FRIDELL

With English summaries

Årg. 95 · 2007

KUNGL.
GUSTAV ADOLFS AKADEMIEN
UPPSALA

Distribution
SWEDISH SCIENCE PRESS
UPPSALA

Recensioner

Michael P. Barnes & R. I. Page: The Scandinavian runic inscriptions of Britain. 453 s. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, 2006. (Runrön. Runologiska bidrag utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 19.) ISBN 91-506-1853-9.

Med föreliggande utgåva av runinskrifter i Storbritannien kan man säga att åtminstone ögruppens nordiska ristningar är vetenskapligt publicerade. Inskrifterna på Irland, Isle of Man och i Maeshowe-högen på Orkney får dock uppsökas på annat håll, så någon samlad korpusutgåva är det inte fråga om. Inte heller finns det någon sådan för de fornengelska runinskrifterna.

Som inskriftsutgåva är det här recenserade verket i flera avseenden föredömligt. Det är omfattande, och den runologiska, lingvistiska och antikvariska kvaliteten är osedvanligt hög. Undertecknad har inte funnit något enda formellt fel vare sig i stort eller smått, och de nästan ett hundra ristningsfotografierna som avslutar boken är av god teknisk kvalitet. Graden av perfektion kan förklaras med att det är två av världens mest erfarna och kvalitetsmedvetna runologer som i nära samarbete svarat för innehållet och att boken utkommit i en serie med två redaktörer och en sättare som har samma profil, nämligen Lennart Elmevik och Lena Peterson, respektive Svante Lagman. Den som vill veta något om de runinskrifter som nu har publicerats får sitt lystmäte till stora delar tillfredsställt.

Det är inget stort eller lättbehandlat runmaterial som Michael Barnes och Ray Page (B&P) har gripit sig an. Att ge ut det måste ha kostat mycket stor möda eftersom nästan alla inskrifterna är skadade eller ofullständiga. Sammanlagt rör det sig om 56 inskrifter: 7 från Shetland (SH), 19 från Orkney (OR), 15 från Skottland (SC) och 15 från England (E). De presenteras i var sin artikel som inleds med fyndbeskrivning och -omständigheter, bevarandehistoria och -skick samt en ingående undersökning av själva runorna. Därefter följer tolkningshistorik och B&P:s egen tydning. Det är mer den norska än den svenska modellen för inskriftspublicering som har tillämpats med resultaten sist, vilket möjligen är vetenskapligt motiverat men försvårar för läsaren som ibland får nagelfara texten för att identifiera slutgiltig läsning, tolkning och översättning. Dessa har dock samlats i en bilaga mot slutet (s. 343–349), till vilken det finns anledning att återkomma.

Men innan B&P kommer till själva inskrifterna redogör de för utgåvans principer och därmed förenade frågor i en inledning och inte mindre än nio kapitel som behandlar korpusbegränsningen, förekomsten av s.k. kvistrunor på Orkney, rununderskning, runformer och ortografi, translitterering, språk, litteracitet, »Questions but no answers» samt en beskrivning av hur samarbetet författarna emellan har gått till. De inledande nästan ett hundra sidorna ger i viss mån ett splittrat intryck. Här blandas stort som smått och inte allt presenteras i den ordning man hade förväntat sig. En viss textuell abundans föreligger också, men värre är den till överdriven försiktighet drivna skepticism som författarna överallt sätter stor ära i. Av två så ytterst kompetenta runologer hade man önskat sig tydligare ställningstaganden. Detta är dock en randanmärkning. Klart beklagligt är däremot att utgåvan har gjorts mer svåranvänd än vad som vore

önskvärt. Den största bristen är en så enkel sak som löpande sidrubriker. Nu måste man gå till innehållsförteckningen varje gång en inskrift skall uppletas; inte heller följer presentationen den förväntade nummerföljden eftersom den sker utifrån en från 1992 av Barnes fastställd princip (när fynden gjordes inom resp. område), men där senare forskning har lett till omkastningar i denna ordning. Än värre är dock frånvaron av sak-, författarnamns- och inskriftsregister men värst obefintligheten av ett ordregister. Avsaknaden av de förstnämnda kan i viss mån kompenseras genom ett flitigt bruk av innehållsförteckning och inskriftsbilaga; författarnamnsregister saknas i de flesta språkvetenskapliga verk och det måste därför uthärdas även här. Utan ett ordregister får man visserligen genom inskriftsbilagan en inblick i inskrifternas språkliga innehåll men inga som helst upplysningar om vilket språkmaterial som för övrigt diskuteras i boken. Eftersom den till uppläggning och innehållsrikedom är mer av en katalog än ämnad att läsas från pärm till pärm är bristen på register extra olycklig. Saknas gör också en sammanhållen diskussion om eller redovisning av inskrifternas datering, vilket man hade förväntat sig.

Om detta hade varit en recension i ett runologiskt sammanhang hade det funnits mycket för mig att diskutera, en hel del att ifrågasätta men desto mer att prisa. Förf. säger (s. 15) dock själva: »In the main we take two approaches. The more important of these is in the field of historical linguistics [...]. A second aspect is the antiquarian [...].» Inom historisk lingvistik ingår uppenbarligen inte namnforskning, och det blir därför inte mycket för mig att kommentera vad gäller namntolkning, -etymologi och andra onomastiska frågor. Bristen på namnperspektiv påverkar vid några tillfällen inskriftstolkningarnas trovärdighet negativt, men det återkommer jag till.

B&P räknar med sammanlagt 33 personnamn (avseende 28 namnbärare) och ett ortnamn. Det senare utgörs av (*á*) *Hæni*, vilket sammanställs med ett halvdussin belägg på gårdnamnet *Hen* i Norge. Antroponymerna utgörs av de nordiska kvinnonamnen *Gunnhildr*, *Ginna* och *Þorgerðr* samt mansnamnen *Ámundr*, *Fugl*, *Gamall*, *Grímketill*, *Ingólfr*, *Kali*, *Ólafr*, *Sveinn*, *Þorbjǫrn*, *Þorfastr*, *Þorfinnr*, *Þórr*, *Þorsteinn*, *Vígleikr* och *Qnundr*, också i patronymika: *Einarssonr*, *Steinarsdóttir* och *Qlvissonr*. Därtill kommer namnlederna *Ás-*, *Grím-/-grímr* och *Steinn-* samt ett par möjliga binamn, nämligen *stilkr* 'stjälk', vilket dock också kan avse den brosch på vars framsida inskriften återfinns, och *stallari* som lika gärna kan vara en yrkesbeteckning. Med undantag för namnet *Ginna*, till vilket jag återkommer, och det eventuella binamnet *stilkr* är detta högst normala personnamn. I materialet finns också de kristna namnen *Filippus*, *Hubert*, *Jóan*, *Nikulás* och *Rikarð* samt det klart engelska *Wulfric* och binamnet *masoun* 'stenhuggare', om nu inte det sista skall tolkas som patronymen *Mássonr*.

Det är intressant att notera den språkkontakt som flera av inskrifterna ger uttryck för, runologiskt men framförallt genom språkblandning. Denna förtydligas genom namnet *Melbrigða* (SC 2), vilket är keltiskt och finns belagt i former som *Máel Brigte* 'tjänare till Brigid' (s. 219). Detta senare namn får litet mer onomastisk uppmärksamhet av B&P och likaså *Dólfinn* (E 3) och *Dotbert* (E 11), av vilka det senare bara har kontinentalgermanska motsvarigheter men påstås kunna knytas till nord. *Dota*, *Dótta* och forneng. *Dotus* (s. 319 f.), vilket inte synes mig möjligt. *Dólfinn* går däremot säkert som B&P menar (s. 291) tillbaka på det sällsynta fornnordiska namnet *Dólgfinnr*, belagt också i England. Det bör därför räknas till de nordiska mansnamnen, även om avsaknaden av nominativ-*r* är ett tecken på språklig utveckling på engelsk botten, i denna inskrift spännande nog kombinerat med ett belägg på det engelskt påverkade ristarverbet *wreit* (pret.).

Flera av namntolkningarna hade vunnit på litet större intresse för den onomastiska aspekten. Namnet *Filippus* i OR 6 kan lika gärna tolkas som en genitivform (se Lind s.v. Philippus), vilket skulle passa bättre om resten av inskriften med B&P skall tolkas som *rúnar* (s. 343). Den inledande runföljden **kml** på E 9 tolkas ganska lättvindigt som mansnamnet *Gamall*. Den åtminstone avslutningsvis inkompletta inskriften SC 1 är försvunnen men skall ha lytt **mktil:þa**. Som ett alternativ tolkas detta (s. 217) som *Grímketill/Ketill*, vilket enligt B&P:s principer borde ha resulterat i ett *-ketill* eftersom också andra förleder än *Grím-* är möjliga (s. 216). I inskriftsbilagan (s. 345) möter dock »?[*Grí*]*mketill* ... ». På annat ställe (s. 23) beskriver B&P källäget för denna inskrift: »Nevertheless we must keep in mind that it is only an amateur drawing from a time when runes were not commonly known in Great Britain, and as such it should be viewed with caution.» Jag är inte negativ till att tolkningsalternativet *Grímketill* i detta fall återfinns i inskriftskatalogen, men jag är mycket kritisk till att nästan alla andra mer osäkra tolkningsalternativ eller andra nämnda tolkningsmöjligheter förtigs och endast är åtkomliga via en närläsning av hela utgåvan som sådan. Detta leder till att möjliga personnamnsbelägg som *Guðólfr* (s. 186), *Guðleikr/-leifr* (s. 235) *Arn(þ)órr* och **Earnweard* (s. 284 f.), *Tryggvi* (s. 327) samt *Bótkell* (s. 336) osynliggörs. Detta gäller också möjliga personnamnsbelägg i inskrifter som B&P av en eller annan anledning utesluter ur corpusen, exempelvis **Iþfus* (s. 27), *Fenkell* (s. 28) och *Óframr* (s. 340 f.). I det första fallet avfärdas inskriften på grund av B&P:s svårigheter att läsa den samt att runorna inte klart visar om det rör sig om nordiskt eller fornengelskt språk samt att namnet inte är belagt i någotdera språket. B&P skriver (s. 27): »We have therefore omitted this item from our corpus, perhaps incorrectly.» Ett namn **Íðfúss* eller hellre ett adjektiv **íðfúss* synes mig som eminenta tolkningsmöjligheter, men min poäng är inte att inskriften nödvändigtvis borde ha tagits med i corpusen, utan att ett ord- och namnregister skulle ha gjort det lättare att hitta detta möjliga belägg.

Det onomastiska ointresset framgår klart vid behandlingen av inledningen till den för övrigt lättlästa och -tolkade inskriften från S:t Paulskatedralen (E 2): **kina** *lét leggja stein þensi ok Tóki* '**kina** och Toke lät lägga denna sten'. B&P skriver (s. 288):

> The first four letters are clearly a personal name, and the group can be normalised, as it indeed usually is in the London context, as *Ginna*. The difficulty here is the rarity, in surviving sources, of a name *Ginna*, perhaps a hypocoristic form of *Ginnlaug* (though cf. Williams 2004, who prefers to interpret it as a male byname, *Gina*).

Därefter nämns att namnet *Ginna* skulle vara belagt på två svenska runstenar och i en medeltida, norsk inskrift. Trots att referensen till den senare inskriften gäller ett arbete av Jan Ragnar Hagland förtigs att han inte tolkar **kina** som *Ginna* utan som *Kinna* och dessutom också prövar tanken på ett mansnamn *Ginna*. Till det senare ansluter sig Katherine Holman i sin viktiga men tyvärr svåranskaffade avhandling (Scandinavian runic inscriptions in the British Isles: their historical context 2006 s. 35), utan att det nämns av B&P. Referensen till mitt eget arbete (i Blandade runstudier 3, Uppsala) är också missvisande, men jag antar att det beror på att »it» egentligen refererar till »the group» i förförra meningen. För min del menar jag att hypokorismen *Ginna* inte har funnits i fornsvenskan såsom tidigare antagits och därför inte kan användas som stöd för en bildning *Ginna* till *Ginnlaug*. Jag har också utförligt motiverat namntolkningen *Gina*, men den är faktiskt av underordnad betydelse här. Jag kan naturligtvis ha fel, men att nämna någons tolkning utan att ansluta sig till den eller framföra skäl däremot är vetenskapligt otillfredsställande.

I detta fall kan man skönja tankemekanismen bakom B&P:s förfarande. I en uppsats i Names through the looking-glass. Festschrift in honour of Gillian Fellows-Jensen July 5th 2006 (København 2006) hävdar Ray Page (s. 161) i en diskussion av **kina** bl.a. att det vanligen inte är viktigt för runologen vad ett personnamns etymologi är, så länge den är trovärdig, men att det kan vara viktigt att fastställa namnbärarens kön. Men poängen är

i detta fall att både Holman och jag tror att det handlar om ett mansnamn, vilket har stor betydelse för hur vi tolkar könsbalansen i den nordiska närvaron i London under tidigt tiohundratal. Sättet att fastställa detta i fallet **kina** är just genom bl.a. en etymologisk diskussion.

The Scandinavian runic inscriptions of Britain är ett i många avseenden imponerande verk och det är alltid lättare att stirra sig blind på svagheter än att efter förtjänst uppmärksamma styrkor. Lingvistiskt och i stort sett runologiskt är detta en beundransvärd insats. Bokens disposition har jag riktat viss kritik emot och som namnforskare har Michael Barnes och Ray Page betydligt mindre att bidra med, men något annat har de ju heller aldrig påstått.

Henrik Williams